

ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИХ УМІНЬ У ЛІДЕРІВ УЧНІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Порушено проблему формування організаційно-управлінських умінь у лідерів учнівського самоврядування. За результатами теоретичного аналізу наукової літератури уточнено понятійний апарат дослідження означеної проблеми, сутність поняття «організаційно-управлінські вміння», окреслено перспективи подальших наукових розвідок.

Ключові слова: *уміння, організаторські уміння, управління, менеджмент, управлінські уміння, організаційно-управлінські уміння, дитяче об'єднання, учнівське самоврядування.*

Входження України до глобалізованого світового простору, становлення в державі громадянського суспільства надзвичайно актуалізує питання професіоналізму в усіх сферах діяльності людини. Сучасність потребує людей нового типу, які спроможні ефективно діяти в умовах ринкової економіки, володіють високим рівнем організаційних, комунікативних, проєктивних умінь, здатні управляти часом, ситуацією, процесом, командою, організацією. Важливе підґрунтя для набуття таких умінь закладається ще в дитячо-юнацькому віці, зокрема через участь у громадському житті школи, дитячих та молодіжних громадських організацій та об'єднаннях.

Учнівське самоврядування в Україні представлено 16000 дитячими об'єднаннями, що діють у загальноосвітніх навчальних закладах. Вони є складником позаурочного навчально-виховного процесу, який створює широкі можливості для того, щоб учень міг глибше засвоїти знання організаторської діяльності, застосувати уміння управлінця, спробувати себе у ролі лідера.

Вивчення форм та методів позаурочного навчально-виховного процесу, які ефективно впливають на формування організаторських умінь і практичних навичок школярів, знайшли відображення у низці досліджень (А. Воловик, В. Воловик, С. Кирилюк, Н. Кудикіна, О. Мороз, В. Омеляненко). Зокрема, можливості розвитку особистості через участь у діяльності органів учнівського самоврядування висвітлюють І. Василенко, Т. Виноградова, Д. Дмитрієва, І. Єрмаков, Д. Житомирський, О. Козаченко, Н. Корольова, О. Косенчук, А. Лопухівська, Л. Мазуренко, В. Мануйлова та інші. Особли-

вості педагогічного впливу на становлення та розвиток особистості в дитячих і молодіжних об'єднаннях досліджували П. Багаєв, О. Вахнянин, В. Довбищенко, С. Жевага, Ю. Жданович, Т. Зюзіна та інші.

Дослідження проблеми розвитку організаторських, управлінських, комунікативних умінь, формування лідерських якостей старшокласників має важливе значення для сучасної педагогічної науки і практики. Водночас слід відмітити недостатню розробленість проблеми, об'єктивну необхідність апробації відповідних педагогічних умов, що оптимізують цей процес.

Мета статті — здійснити аналіз теоретичних засад формування організаційно-управлінських умінь лідерів учнівського самоврядування.

Аналіз наукової літератури засвідчує, що поняття «уміння» розглядається українським і зарубіжними авторами у різних площинах. Зокрема: як властивість особистості виконувати певні дії в нових умовах (Е. Зеер, Е. Мілерян та інші); можливість ефективно виконувати певну систему дій, сформованих на базі раніше здобутих знань і навичок (О. Абдуліна, М. Дьяченко, Л. Кандибович, С. Кісельгоф та інші); можливість здійснювати будь-який вид діяльності на професійному рівні (Е. Бойко, Б. Ломов, В. Чебишева, М. Зубкова); спосіб виконання певних дій (Е. Кабанова-Меллер, С. Кісельгоф, В. Орлов, М. Скаткін та інші); здатність людини виконувати будь-яку діяльність або дію на основі раніше отриманого досвіду (К. Платонов).

Поділяючи погляди М. Зубкової, зазначимо, що «уміння є характеристикою як діяльності, так і самої особистості, а особистісні якості конкретної людини роблять значний вплив на формування умінь» [1, с. 121].

Історико-педагогічний контекст проблеми формування в учнів організаторських умінь і розвиток їхніх лідерських якостей ґрунтовно представлено у працях М. Іорданського, С. Гессена, Л. Гордіна, В. Гольневої, А. Лутошкіна, С. Кондратьєвої, А. Макаренко, В. Сухомлинського та інших.

Зокрема, організаторські уміння розглядаються як істотний складник загальної структури умінь і здібностей людини (Н. Левітов, Л. Уманський, С. Джібб та інші). У дослідженнях А. Алексеєва, Н. Кузьміної, Н. Крилової, А. Маркової, О. Косова, В. Шепель увага спрямована на вивчення організаторських умінь як показника якості підготовки фахівців.

Важливі аспекти аналізу шляхів, засобів і методів формування організаторських умінь досліджувалися у працях Р. Александрова, І. Іванова, І. Кежковської, Д. Лебедева, О. Новікова, Н. Посталюка та інших.

Результатом наукових пошуків російських дослідників І. Мангутова та Л. Уманського стало обґрунтування десятиякостей здібного організатора: практичність розуму (здатність використовувати теоретичні знання, урахувувати особливість ситуації); товариськість (потреба, постійна готовність та вміння контактувати з людьми); активність (уміння діяти наполегливо, активно, самостійно виходити на виконання службових завдань); ініціативність (активний прояв творчості, висування ідей, діловитість); наполегливість (уміння доводити до логічного завершення почату справу); самовладання (здатність до самоконтролю почуттів, прояв витриманості у складних ситуаціях); працездатність (витривалість, здатність тривалий час напружено працювати без відчуття втоми); спостережливість (уміння помічати головне, зберігати в пам'яті деталі); організованість (здатність підкорятися визначеним режимним моментам, виявляти послідовність у вчинках); самостійність (здатність працювати в автономному режимі та вміти відстоювати власну думку).

Теоретико-методологічні й практичні аспекти формування управлінських (менеджерських) умінь особистості розглядаються в сучасній зарубіжній науці, по-перше, через проблему менеджменту в освіті (І. Ансофф, В. Афанасьєв, А. Маслоу, М. Мескон, М. Альберта, Р. Блейк, А. Богданов, Дж. Мутон, П. Друкер, Ф. Хедоурі та інші. В Україні цю проблему досліджували Б. Андрушків, Г. Дмитренко, А. Гошка, В. Луговий, В. Шаркуноватаінші.

По-друге, ряд дослідників вважає, що поняття «менеджмент» вужче за поняття «управління»; воно є одним із видів управління, стосується різних аспектів діяльності керівника, у той час як поняття «управління» охоплює всю галузь людських взаємовідносин у системі «керівники — виконавці», включаючи колективних суб'єктів управління [3, с. 18].

По-третє, поняття «менеджмент» тлумачиться як «зовсім інше управління, якого треба ретельно і довго вчитися» [3, с. 28]. Таке тлумачення менеджменту передбачає керівництво колективом людей, організацією; це ефективні взаємовідносини між особистостями.

Щодо визначення понять «управління» («менеджмент»), з'ясовано, що в окремих посібниках і довідниках вони теж трактуються по-різному. Названі поняття ототожнюються, що пояснюється перекладом слова «менеджмент» з англійської (management) як «управління», «завідування», «уміння володіти», «керівництво», «дирекція», «адміністрація» тощо [5, с. 125].

Існує полісемія щодо поняття «організаторські уміння», однак для нашої праці важливим є твердження, що організаторські уміння, як і будь-які інші, розвиваються тільки в діяльності, а організаторська діяльність різноманітна, вона полягає в безпосередній роботі з людьми [2, с. 11].

Поняття «організаторські уміння» належить до міждисциплінарної сфери наукового знання і широко використовується у практиці багатьох наук, зокрема психології, соціології, економіки, права, культурології, екології тощо.

Виявлення у дітей позитивної мотивації до організаторської діяльності, організаторських здібностей та вмінь, удосконалення процесу їх формування є важливими завданнями сучасної педагогіки.

У цьому сенсі необхідно уточнити співвідношення понять «організація» та «управління». Зауважимо, що управління, а точніше система, що управляє, вже є організацією, єдиним упорядкованим цілим, що складається з різних елементів, які формують структуру. Ця структура має всі системні властивості організації. Управління можна розглядати як частину організації, що виконує особливу функцію підтримки в допустимих межах відхилень системи від заданих цілей. Організація як процес упорядкування в організованих системах є функцією управління і, відповідно, складником управління. В управлінні відображається системна та функціональна єдність організації як стану і процесу.

Досліджували проблему формування управлінської компетентності, зокрема, майбутнього вчителя О. Абдулліна, Ю. Васильєв, Л. Карамушка, В. Симонов, В. Адольф, В. Бондар, Н. Коломінський, Н. Кучугурова, Г. Єльнікова, І. Гушлевська, Л. Кравченко та інші. Заслужують на увагу дослідження вітчизняних учених з питань формування управлінських компетентностей в галузі державно-громадського управління та місцевого самоврядування (О. Богданов, Р. Вдовиченко, Н. Грінівецька, В. Конопльов).

На думку сучасних вітчизняних дослідників в галузі економіки, схильність до організаторської діяльності відобра-

жається у: спонтанному самостійному включенні в організаторську діяльність; прийнятті на себе ролі організатора і відповідальності за роботу інших людей; потребі в організаторській діяльності; природності включення в цю діяльність; невтомності в організаторській роботі; емоційно-позитивному самопочутті під час її виконання, здатності побачити необхідність в організаторській діяльності в обставинах, які зримо її не потребують [6, с. 56].

Ці організаційні здібності доповнюються і конкретизуються більш локальними здібностями, що зумовлюють ефективне виконання окремих управлінських функцій. Відповідно, їхній склад визначається на основі системи базових функцій управління, які можна згрупувати за чотирма основними функціями управління: планування, організація, керівництво і контроль. Відтак, система управлінських функцій зосереджується у площині основних завдань: координація та інтеграція зусиль членів організації щодо досягнення загальної мети; організація взаємодії та підтримка контактів між різними групами і окремими членами організації; збір, оцінювання, обробка та зберігання інформації; розподіл матеріальних і людських ресурсів; управління кадрами (розроблення системи мотивації, боротьба з конфліктними ситуаціями, контроль діяльності членів організації та груп); контакти із зовнішніми організаціями, ведення переговорів, маркетингова і рекламна діяльність; інноваційна діяльність; планування, контроль за виконанням рішень, корекція діяльності залежно від зміни умов діяльності [4, с. 160].

На основі аналізу наукових праць А. Волохова, Е. Мальцевої, М. Рожкова, Є. Чепурних, Н. Шаповалової ми можемо розглядати дитячі об'єднання учнівського самоврядування як структури, що мають характерні ознаки організації, а саме:

- спрямованість на реалізацію соціально значущої ідеї або мети, яка не передбачає одержання прибутку та його розподілення між членами об'єднання;
- об'єднання учнівського самоврядування не є безпосереднім підрозділом державної структури, але може функціонувати на його базі та за його підтримки, у тому числі матеріально-фінансової;
- дитяче об'єднання створюється з ініціативи, на основі волевиявлення учнів для спільної діяльності, що задовольняє їхні соціальні потреби та інтереси;

- характерною ознакою є самоврядування як самостійність будь-якої організованої соціальної спільноти в управлінні власними справами, право самостійного вирішення внутрішніх справ [9, с. 10].

Аналіз джерельної бази дає нам підґрунтя для висновку, що поняття «організаційно-управлінські вміння» значно ширше за вміння «організаторські» та «управлінські». Управлінець та організатор у виконанні поставлених перед ним завдань може бути обмежений системними та структурними особливостями функціонування організації, ресурсним забезпеченням діяльності. Його самостійність визначається колом функціональних повноважень [7].

Необхідними складниками організаційно-управлінських умінь, на нашу думку, є стратегічне мислення та ініціативність, креативність та творчість у плануванні діяльності організації, відповідна оцінка ефективності залучених для виконання завдань людських та матеріальних ресурсів, передбачення можливих ризиків та проблем у вирішенні поставлених завдань. Окрім того, важливим складником організаційно-управлінських умінь особистості є незалежність, яка передбачає наявність власних поглядів, однак не виключає врахування думок інших.

Отже, організаційно-управлінські вміння є синтезом організаторських та управлінських умінь і виступають сукупністю організаційно-управлінських знань та відповідних особистісних якостей лідера, що дають змогу реалізувати вміння і навички для цілепокладання, стратегічного і тактичного планування, прийняття рішення, аналізу і контролю за перебігом діяльності, самокорекції.

Подальші наукові розвідки буде спрямовано на визначення критеріїв та показників, рівнів сформованості організаційно-управлінських умінь, дослідження педагогічних умов, створення моделі системи формування організаційно-управлінських умінь лідерів учнівського самоврядування.

Література

1. Зубкова М. О. Проблеми формування організаторських умінь майбутніх інженерів у процесі фахової підготовки / М. О. Зубкова // Вісник СевНТУ : зб. наук. пр. Вип. 127/2012. Серія: Педагогіка. — Севастополь, 2012.
2. Кежковська І. Л. Формування організаторських умінь і навичок старшокласників у позаурочному навчально-виховному процесі : авто-

- реф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / І.Л. Кежковська. — Тернопіль, 2010. — 21 с.
3. Коломінський Н.Л. Психологія менеджменту в освіті (соціально-психологічний аспект): монографія / Н.Л. Коломінський. — К.: МАУП, 2000. — 286 с.
 4. Монастирський Г.Л. Теорія організації: навч. посіб. / Г.Л. Монастирський. — К.: Знання, 2008. — 319 с.
 5. Новий англо-український та українсько-англійський словник / уклад. В.Ф. Малишев, О.Ю. Петраковський. — Харків: Єдинорог, Світовид, Промінь, 2000. — 576 с.
 6. Скібіцька Л.І. Організація праці менеджера: навч. посіб. / Л.І. Скібіцька. — К.: Центр учбової літератури, 2010. — С. 56
 7. Сопівник Р.В. Роль наставників академічних груп у процесі формування лідерських якостей майбутніх фахівців агропромислового комплексу України / Р.В. Сопівник // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. пр. — Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2012. — Вип. 16, книга 3. — С. 190-201.
 8. Тлумачний словник економіста / за ред. проф. С.М. Гончарова. — Рівне: НУВГП, 2008. — 264 с.
 9. Шаповалова Н.А. Педагогические условия подготовки актива ученического самоуправления к участию в управлении общеобразовательным учреждением: автореферат дис. ... канд. пед. наук [Электронный ресурс] / Н.А. Шаповалова. — Режим доступа: <http://www.disserscat.com/content/pedagogicheskie-usloviya-podgotovki-aktiva-uchenicheskogo-samoupravleniya-k-uchastiyu-v-upra#ixzz305ZAb0E4>. — Название с экрана.

Стаття посвящена дослідженню формування організаційно-управлінських умінь у лідерів ученического самоуправління. По результатам теоретического анализа научной литературы уточнен понятийный аппарат исследования, сущность понятия «организационно-управленческие умения», намечены перспективы дальнейших научных исследований.

Ключевые слова: *умения, организаторские умения, управление, менеджмент, организация, управленческие умения, организационно-управленческие умения, детское объединение, ученическое самоуправление.*

O. V. Dolhova

Formation of Organizational and Managerial Skills of Student Self-Government Leaders: A Theoretical aspect

The problem of formation of organizational and managerial skills of leaders of the student government is considered in this article. According to the results of theoretical analysis of scientific literature, the research concept «organizational and management skills» is defined. The article aims at summarizing different authors' views on the nature and characteristics of the concepts «management», «business», «organizational skills», «management skills». It describes the main components of the phenomenon «organizational and managerial skills». An analysis of scientific literature in the context of the research has been provided.

The essential components of organizational and managerial skills, in our opinion, are strategic thinking and initiative, creativity, especially in the planning of the organization, appropriate evaluation of the resources used to perform the tasks, the ability to successfully pick up agents for translating ideas, the awareness of possible risks and challenges in addressing assigned tasks.

Keywords: *skills, organizational skills, management, organization, management skills, organizational and managerial skills, children's associations, student government.*

References

1. Zubkova, M.O. (2012). Problemy formuvannia orhanizatorskykh umin maibutnikh inzheneriv u protsesi fakhovoi pidhotovky [Problems of formation of organizational skills of future engineers in the process of training]. In *Visnyk SevNTU*: Ed. 127 (pp. 120-123). Sevastopol: SevNTU.
2. Kiezhkovska, I.L. (2010). Formuvannia orhanizatorskykh umin i navychok starshoklasnykiv u pozaurochnomu navchalno-vykhovnomu protsesi [Formation of managerial skills of senior students in out-of-class educational process]. (Dissertation Abstract, Ternopil).
3. Kolominskyy, N.L. (2000). Psykholohiia menedzhmentu v osviti (sotsialno-psykholohichniy aspekt) [Psychology of Management in Education (a socio-psychological aspect)]. Kyiv: MAUP.
4. Monastyrskyy, H.L. (2008). Teoriia orhanizatsii [Organisation Theory]. Kyiv: Znannia.
5. Malyshev, V.F. & Petrakovskyy, O.Yu. (Eds.). (2000). *Novyi anhlo-ukrainskyi ta ukrainsko-anhliyskyi slovnyk* [New English-Ukrainian and Ukrainian-English dictionary]. Kharkiv: Yedynoroh, Svitovyd, Promin.
6. Skibitska, L.I. (2010). Orhanizatsiia pratsi menedzhera [Business manager jobs]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury.
7. Sopivnyk, R.V. (2012). Rol nastavnykiv akademichnykh hrup u protsesi formuvannia liderskykh yakosteï maibutnikh fakhivtsiv ahripromyslovoho kompleksu Ukrainy [The role of academic group educators in the formation of leader qualities of future farmers of Ukraine]. In *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia diteï ta uchnivskoi molodi*: Issue 16, book 3 (pp. 190-201). Kamianets-Podilskyy: Zvoleiko D. H.
8. Honcharova, S.M. (Ed.). (2008). *Tlumachnyi slovnyk ekonomista* [Explanatory dictionary of economist]. Rivne: NUVHP.
9. Shapovalova, N.A. (2009). Pedahohicheskie usloviia podhotovki aktyva uchenicheskoho samoupravleniia k uchastiiu v upravlenii obshcheobrazovatel'nykh uchrezhdeniïm [Pedagogical conditions of preparation of the board of student government to participate in the management of educational institution]. (Dissertation Abstract, Moscow).